

Azınlıkça Dergisi

Sayı:40 - Ekim 2008

Herkül Millas

Türkçe Kitabımız adlı çalışma kamu oyuna sunulunca lehte ve aleyhte genel eleştiriler duyuldu ve görüldü ama kitabın içeriği konusunda somut incelemeler yayınlanmadı. Bu yazı ile kitabın içine doğru kısa bir geziye çıkmamızı, bir sayfasına bir göz atmamızı ve gözden kaçmış olan başka, paralel sayılacak bir çalışmayı tanıtmayı öneriyorum. Bu tür 'geziler' sıklaştıkça kitabın olumlu ya da eksik yanları da su yüzüne çıkacak. Bir metnin daha iyi kılmanın tek yolu diyalog ve iyi niyetli eleştiridir.

Dördüncü dersin 'Dilimiz, Dilbilgimiz' bölümünde deyimlerden söz edilmekte ve örnekler verilmektedir. Sonra öğrencilerden bir araştırma yapmaları öneriliyor: 'H. Millas'ın hazırladığı ve Papazisis yayınlarından çıkan Κατάλογος Κοινών Ελληνικών και Τουρκικών Λέξεων, Εκφράσεων και Παροιμιών (Ortak Türkçe ve Yunanca Kelimeler, Deyimler ve Atasözleri Listesi) adlı çalışmaya erişmeye çalışın. Ortak yüzlerce deyime bakın. Söz konusu bu çalışmanın önsözünü okuyun ve bu ortak deyimlerin nedenini bulmaya çalışın. Sınıfta bulduklarınızı tartışın.'

Bu 'liste', Türkçe Kitabımız ile eşzamanlı yayınlandı. Öyküsü ise şöyledir: Ankara'da (1990-1995) ve Rodos'ta (1999-2003), karşılıklı, Ankara ve Ege Üniversitelerinde Türk öğrencilere Yunanca, Yunanlılara da Türkçe öğretirken en büyük sıkıntılardan biri öğrencilerin binlerce yeni kelime öğrenmeleri ve hele ezberlemeleriydi. Daha önce Arabistan'da çalışırken çok yararlı bir yöntem keşfetmişim.

Bir Türkçe sözlükten Arapça kökenli sözcükleri liste haline getirmiş, Arabistan'da bunları kontrol etmiş ve birkaç gün içinde 2800 Arapça kelime 'öğrenmişim'. Aslında buna 'öğrenmek' denmez, bazı kelimelerin ortak oldukları konusunda 'bilgilendirilmek' denir. Arapça gramerim ve sentaksım çok eksik olsa da 'Tarzan usulü' konuşmaya hemen başlamışım. Bir trafik polisi ehliyetimi almaya kalkıştığımda 'ana ecnebi, lazım müsamaha!' diyerek ehliyeti kurtaracak kadar işi ilerletmişim. ('Yabancıyım, hoşgörü gerek', dersiniz metot çalışmaz tabii/doğal olarak!)

Sonraları öğrencilerime dil öğretmek amacıyla 'Türkçe-Yunanca Ortak Sözcükler' listesini oluşturdum. Fotokopi olarak yüzlercesini dağıttım. 4700 kadar ortak kelime çıktı. Eskiden bu ortak kelimeler çok daha fazlaydı ama her iki taraf da dili 'yabancı etkilerden arındırdıkları' için bu kadar kaldı. Bu kelimelerin bir kısmı her gün kullandığımız, kimileri çok seyrek kullandığımız kelimeler, kimisi Yunan kökenli bir kısmı Türk kökenli. Ama doğal olarak Arap, Fars, İngiliz, Fransız, Bulgar, Arnavut, vb, hatta Malay dilinden de ortak kelimeler var. Örneğin orangutan, 'orman insanı' demekmiş. Şöyle bir örnek olsun diye listeden Yunanca za/ζα ile başlayan birkaç örnek vereyim: ζακέτα/ceket, ζαμάνια/zamanlar, ζαμπόν/jambon, ζάντα/jant, ζαργάνα/zargana, ζαρζαβατικό/zerzevat, ζάρι/zar, ζαφειρί/safir, ζάφτι/zapt, ζάχαρη/şeker. Listede kelimelerin kökenini göstermedim çünkü amaç yalnız dil öğrenmede kolaylık sağlamaktır. Ayrıca 'köken' işi çok karışık ve zor bir iş. Bazı kelimeler zaman içinde bir yandan bir yana gidip gelmiştir. Örneğin uzmanlara göre Yunanca κεφτές 'köfteden' gelmekte ama o da Bizans dönemindeki 'koptikon'dan imiş. Kaldı ki Türkçe bildiğimiz bir çok kelime aslında Farsça ya da Arapça'dır (musakka, örneğin), Yunancalar da Latin ya da antik başka kültürlerden gelme olabilir (örneğin λεγεώνα/lejyon Latince, λαβύρινθος/labirent Yunan öncesi bir sözcüktür). Irkçılardan özür dileyerek söyleyeyim, 'âmin' de Yahudi'ce imiş!

Bu tür ortak kelime sözlükleri daha önce de yayınlanmıştı. Ancak hazırladığım kitapçıkta ilk kez yayınlanan 'ortak deyimler ve ata sözleri' de var. Ortak deyimler çok ilginç, çünkü uzmanlara göre dil grupları arasında kelime alışverişi çok doğal ve yaygındır, ama ortak deyimler daha seyrek ve halkların ortak bir yaşam paylaştıklarının kanıtı sayılırmış. 1300 ortak deyim ve atasözü bulabildim. Ama bu sayının çok daha yüksekler varabileceğini de düşünüyorum. Birkaç örnek vereyim. 'El' kelimesini ele alınca şu deyimlerin ortak olduğunu görüyoruz: el sanatı, el değiştirmek, el açmak, el koymak, birinci/ikinci el, eli hafif, elindedir(yapabilirsin anlamında), sağ kolu, elini verdiğinde kolunu kaptırmak, elinden gelmez, ellerim bağlı, ellerini ovuşturmak, eline sağlık.

Bu ortak deyimlere daha dikkatle baktığımızda Türkçe ve Yunanca'da ortak olan deyimlerin günlük ve sıradan kelimelerden oluştuğunu görürüz. En sık kullanılan kelimeler bedenın öğeleri (baş/kafa, kulak, diş, yürek, göz, burun, el, ayak gibi), yakın çevremiz (işimiz, sokak, yol, su gibi), sık kullanılan fiiller (görmek, tutmak gibi) ve anlamlardır (söz, Tanrı gibi). Bunun anlamı 'ortak' olanın eski dönemlerde, sıradan insanlar arasında sağlanmış olduğudur. Yakın dönemde ortaya çıkmış kelimelerden oluşmuş ortak deyimler çok seyrek.

Bu kitapçığın önsözünde yazdığımı da ekleyeyim. Dil öğretmek amacıyla başlattığım bu çalışmayı tamamlayınca ilginç bir durumla karşılaştım. İki dil farklı dil ailelerine ait. Türkçe Altay, Yunanca Hint-Avrupa dil ailesindedir. Yani iki dil söz dizimi açısından bütünüyle farklıdır. Ama bu dilleri kullanmış olan halklar yüzyıllarca alış veriş içinde olmuşlar, yakın bulunmuşlar ve

kültürel bir ifadeyi paylaşmışlar. Ortak deyimler bunun bir göstergesi. Ancak bu ortak yanlar – ki yemekten müziğe, mimariden giyime, yas tutmaktan ibadet etmeye uzanır bunlar – ulus devletleri içinde suskunlukla geçirilmiştir. 'Bize özgü' milli bir kimlik pekiştirilirken farklı insanların, cemaatlerin, etnik ve milli grupların ortak paylaştıkları kavram ve anlayışlar görmezlikten gelinmiştir. İçeride dönük, kapalı toplumlar güvensizlik içinde farklılıktan çekinmişlerdir. Oysa farklı sanılanın o denli farklı olmadığı, 'bizim' de 'Öteki' sayılandan bütünüyle kopmuş olmadığı bu liste aracılığı ile bir güzel hatırlatılmaktadır.

Türkçe Kitabımız yalnız dil öğreten, yöreyi tanıtan, azınlığın yaşamına ışık tutan bir kitap olmayı seçmedi, daha da ileriye gitmeyi amaçladı. Dikkatle bakıldığında, hemen hemen her derste hümanist bir mesaj içerdiği de görülür. Kimi zaman Yunus Emre'yi anarak, kimi zaman dünyamızı ve bütün insanlığı tehdit eden tehlikeleri hatırlatarak, kimi zaman her insanı etkileyen günlük sorunları (özlemi, açlığı, yabancı düşmanlığını) ele alarak insanlığa da öncelik tanıdı. Yerelliğin içinden evrenselliğe açılmanın yordamıdır bu yaklaşım. Ortak kelimeler ve deyimler listesi bu nedenden dolayı bir mesaj içeriyor. Bu kitapçığı da Türkçe Kitabımız'la birlikte kullanmayı ve dağıtmayı da bu nedenle düşündük.

Kısır polemikleri ve sınırlı ufukları zorlayıp bunları ele almayı ne kadar isterdim!